

ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

STRATEGIES FOR PROACTIVE BUDDHISM PROPAGATION

กรกต ชาบัณฑิต เกษมชาติ นเรศเสนีย์ และภิกษุ กัลยาณมิตร
Korakoth Chabandi, General. Dr.Kasemchart Naresseni, Dr.Pisak Kalyanamitra

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน 2) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย การดำเนินการวิจัยเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการค้นคว้าข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวรรณกรรมของนักวิชาการ ทางสังคม ศาสนา และอื่นๆ ผนวกกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวนจำนวน 31 รูปซึ่งได้มาด้วยวิธีเลือกแบบแบบ สโนว์บอล

ผลการวิจัย พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือ เพื่อประโยชน์สุขแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย และเพื่อให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายได้บรรลุมรรคผลและนิพพาน สำหรับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตนั้น มีทั้งเชิงรับและเชิงรุก ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธรูปทรงมีพุทธวิธีการเผยแผ่หลายแบบ ซึ่งพระองค์ทรงประยุกต์วิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตล้วนมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จทั้งสิ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายการเผยแผ่เพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สำหรับรูปแบบการเผยแผ่ นั้นในปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่ที่ขึ้นอยู่ความสามารถ และเชี่ยวชาญของผู้เผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์

ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีเป้าหมาย 3 ด้าน คือ (1) ด้านการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา (2) ด้านศาสนาคือ การเรียนรู้ และเข้าใจศาสนพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และ(3) ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่า

ทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิงรุกโดยผู้เผยแผ่พระศาสนา แต่ละท่านต้องประยุกต์ความถนัดของตนให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ตามยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่นำเสนอประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย โดยใช้ความร่วมมือจากทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง 2) ยุทธศาสตร์การขยายพลัง โดยสนธิความสามารถของกลุ่มศาสนิกชนต่างๆ ให้เกิดพลัง 3) ยุทธศาสตร์การปลูกฝังศรัทธา กระทำโดยพัฒนาแบบการปฏิบัติในการเข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้อง 4) ยุทธศาสตร์การแสวงหาความหลุดพ้นกระทำโดยมุ่งเน้นปฏิบัติต่อกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เหมาะสม เพื่อการหลุดพ้นทุกข้ออย่างแท้จริง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะสงฆ์ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกต่อไป

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the propagation of Buddhism in the past and in the current operation and 2) to propose the strategies for proactive propagation of Buddhism by the monks in Thailand. The research method was qualitative research which was conducted by studying the concept and theories on propagation Buddhism the data were collected from research and related documents including literatures of sociology, religion and others, combining with in-depth interviewing with 31 key informants selected from the preacher monks by snowball sampling.

The research findings were as follows:

1. There were clear objectives of the propagation of Buddhism in the past. The goal was to make all people happy in order to achieve results and to attain the means to Nivana. The propagations of Buddhism in the past were both passive and active. Buddha, had various forms of propagation; He tried to develop his own methods of propagation by applying his own experiences with societies and environments. It could be concluded that all forms and methods of Buddhist propagations of Buddhism in the past were very effective and successful.

The current propagation of Buddhism had specific goals focussed on the teaching of Buddhist followers for having correct knowledge and understanding in Buddhist principles and would be able to implement for their own benefits and for others. The current form of propagation was more proactive rather than passive operation. There methods of propagation depended on the skill and expertise of the missionaries including Dhamma

Sermon, Dhamma Lecture, Dhamma Discussion, Dhamma Discourse, Meditation Teaching and applied teaching.

2. The strategies for proactive propagation of the monks in Thailand comprised of 3 objectives as follows (1) the aspect of education; the education should focus on Tilakkhana (the three signs of being), (2) the aspect of religion; the followers should be informed and understand about the Buddhist religions ceremony and (3) The aspect of culture; the followers should be enhanced to uphold in the value of Buddhist traditions and Buddhist cultures. The propagation model and method of propagation should be proactive by applying their own skills to accomplish the desired objectives. The proposed proactive strategy consisted of 4 principle aspects including (1) networking strategy: it should be conducted by promoting the close cooperation from all organizations concerned, (2) power expansion strategy: it should be accomplished by integrating the capabilities of all religious groups, (3) faith enhancing strategy: it could be achieved by presenting the correct way of Dhamma studying and (4) Cessation of Suffering strategy: it should be focused on the group of Buddhist followers who needed to seek the paths leading to cessation of Suffering.

คำสำคัญ

พุทธศาสตร์ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุก

ความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ความเคารพยกย่อง ศรัทธา เลื่อมใส ไร้ความกังขาในพระพุทธรัตนตรัย อันประกอบไปด้วย พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทยสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นทางแห่งการปฏิบัติเพื่อพัฒนาบุคคลให้บรรลุ จุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตบนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง ทั้งยังสามารถพัฒนาจิตใจ ของตนเองให้เข้าถึงความมีอิสรภาพอย่างแท้จริง กล่าวคือ มีจิตใจที่หลุดพ้นจากกิเลส และ ความทุกข์ทั้งปวง

สมัยพุทธกาลนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยบทบาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นหลักสำคัญ โดยมีรูปแบบและวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย พระองค์ทรงส่งพระสาวกออกจาริกสั่งสอนประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงหลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการดำเนินตามพุทธปณิธานว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจง จาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ แก่กุลและมีความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” ด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจดังกล่าวอย่าง

ต่อเนื่องและจริงจังของพระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็วเป็นปึกแผ่นมั่นคงในดินแดนอินเดียตอนกลางและตอนเหนือ (พระราชวรมุนี, 2527) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้น ได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การปฏิบัติตนน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ให้แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้เป็นที่ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น ตลอดจนยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์คือการไม่กล่าวร้ายผู้ใด มีความสำรวมในศีล เป็นต้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2524)

ปัจจุบันประชาชนให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาน้อยมาก เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆ เข้ามามีบทบาทในวิถีการดำรงชีวิตจนทำให้ประชาชนติดอยู่ในวัตถุนิยมมากกว่าธรรมนิยม ด้วยเหตุนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย พระสงฆ์ได้นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเป็นสื่อกลางในการเข้าหาพุทธศาสนิกชน ทำให้พุทธศาสนิกชนมีเข้าใจในธรรมะและตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น นับว่าเป็นยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่ได้ผลสำเร็จมากในปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษายุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งศึกษายุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยได้เล็งเห็นว่ายุทธศาสตร์และรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของทุกท่านนั้น ประสบผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ต่อพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป พระสงฆ์ทุกท่านเป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรแก่การนำยุทธศาสตร์ของทุกท่านมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานภายในองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

โจทย์วิจัย/ปัญหาการวิจัย

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตเป็นอย่างไร
2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
3. เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย

สมมติฐานการวิจัย

1. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก
2. ยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
  1. ทำให้ทราบถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอดีต
  2. ทำให้ทราบถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
  3. ทำให้ทราบถึงยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้กำหนดลักษณะการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างสัมภาษณ์แบบต่อเนื่อง โดยตัวอย่างสัมภาษณ์แรกจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกตัวอย่างสัมภาษณ์ถัดไป ซึ่งเป็นผู้มีคุณสมบัติตามความต้องการคือเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และขอความร่วมมือจากตัวอย่างสัมภาษณ์แรกให้แนะนำตัวอย่าง ผู้สัมภาษณ์ต่อไป จนได้ข้อมูลยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกตามที่ต้องการ

ประชากร ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกประชากรผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีตามแบบทั่วไป (Typical Case) โดยเลือกสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้ในด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกจำนวน 31 รูป กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์แรก และขอคำแนะนำจากกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์แรกให้แนะนำกลุ่มตัวอย่างถัดไปตามลำดับ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์แรกมีดังนี้

1. พระครูโพธิ์วีรคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม จ.ร้อยเอ็ด
2. พระมหาสุริยา จิตเมธี เลขานุการสำนักศาสนศึกษาวัดละหาร จ.นนทบุรี
3. พระมหาจำเนียร จิรปญโญ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา

กรุงเทพมหานคร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นชุดคำถามในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยมีลักษณะเป็นแบบมีโครงสร้าง (Structure Interview)

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปเสียงของการสัมภาษณ์และได้นำมาถอดเทปสรุปผลโดยใช้การวิเคราะห์สรุปผลแบบอุปนัย สำหรับผลการถอดเทปได้นำมาอธิบายวิเคราะห์ เชิงพรรณนา (Descriptive Method) ในลักษณะเป็นความเรียง ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่สำคัญเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของแต่ละท่านประกอบด้วย

ผลการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มนุษย์และเทวดา และเป้าหมายสูงสุดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลนั้นคือ การได้บรรลุมรรคผลและเข้าสู่พระนิพพาน สำหรับรูปแบบการเผยแผ่มีทั้งการเผยแผ่แบบเชิงรับและเชิงรุก จะทราบได้จากการศึกษาพุทธกิจของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 5 ประการ ด้วยกัน หากพิจารณาพุทธกิจทั้ง 5 ประการแล้วจะเห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นมีทั้งการเผยแผ่แบบเชิงรับคือการแสดงธรรมเทศนาโปรดมนุษย์และเทวดาผู้เข้ามาเฝ้า การตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลายหรือแม้แต่การประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย ล้วนแล้วแต่เป็นเชิงรับทั้งสิ้น ส่วนการเผยแผ่เชิงรุกนั้นคือ การที่พระองค์เสด็จออกบิณฑบาต เสด็จไปแสดงธรรมโปรดผู้ที่ควรบรรลุธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตส่วนมากจะเป็นการเผยแผ่แบบเชิงรุก โดยเริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงเสด็จไปแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยสัตว์จนเกิดพระสาวกในพระพุทธศาสนามากมาย พระองค์ทรงส่งพระสาวกเหล่านั้นออกไปประกาศพระพุทธศาสนาไปยังสถานที่ต่างๆ เรียกได้ว่า เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกอย่างแท้จริง สำหรับพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นพระองค์ทรงวางหลักวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ เรียกว่าหลักโอวาทปาติโมกข์ สรุปใจความได้คือ หลักการ 3 วิธีการ 6 สำหรับหลักการ 3 นั้น ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง, การทำกุศลให้ถึงพร้อมและการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ส่วนวิธีการ 6 ได้แก่ การไม่กล่าวร้ายกัน, การไม่ทำร้ายกัน, ความสามัคคีในปาติโมกข์, ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร, การอยู่ในที่นั่งนอนอันสงัด, การทำความเพียรในอธิจิต ทั้งหลักการ 3 และวิธีการ 6 นี้ กล่าวได้ว่า เป็นหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยอดีตกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายเพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ และมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นไปในรูปแบบการเผยแผ่เชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพราะสังคมปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สภาพของสังคมซึ่งมีการแข่งขันทางธุรกิจกันเป็นจำนวนมาก ระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น และวัตถุนิยมได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้น รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงควรประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยด้วยการนำธรรมะมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีในการเผยแผ่ อาจจะเป็นการเผยแผ่ผ่านเว็บไซต์หรือสื่อต่างๆ ซึ่งมีลักษณะให้ตระหนักถึงคุณค่าและเข้าใจถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน กล่าวโดยรวมมีอยู่ 2 วิธี คือ การเผยแผ่แบบบุคคลาธิษฐาน ได้แก่ การยกบุคคลเป็นที่ตั้ง การเทศนาโดยกล่าวอ้างหรือพูดอิงบุคคลเป็นตัวอย่าง และการเผยแผ่แบบธรรมาธิษฐาน ได้แก่ การแสดงธรรมแบบยกธรรมเป็นที่ตั้ง คือ เทศนาแบบธรรมะล้วนๆ เช่น แสดงเรื่องศีล ก็พูดเรื่องศีลอย่างเดียว แสดงเรื่องศรัทธา ก็พูดเรื่องศรัทธาอย่างเดียว เป็นการเผยแผ่ธรรมที่ยังคงวิธีการแบบเดิม และได้จำแนกวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันให้

ละเอียดขึ้นอีก ซึ่งมีวิธีการเผยแพร่หลากหลายวิธีด้วยกันขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละและบุคคลสามารถจำแนกวิธีการเผยแพร่ได้ดังนี้ (1) การเทศนาธรรม (2) การปาฐกถาธรรม (3) อภิปรายธรรม (4) สมนทนาธรรม (5) การสอนกรรมฐาน (6) การสอนแบบประยุกต์

ยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย สำหรับเป้าหมายการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยส่วนมากเป็นไปเพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศ ทุกวัย ได้ทราบถึงหลักธรรมคำสอนและนำไปประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้อยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชน มุ่งเน้นให้ตระหนักถึงความเป็นชาวพุทธ สร้างความเชื่อมั่นและสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มุ่งเน้นประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เป้าหมายการเผยแพร่เชิงรุกผู้วิจัยได้จำแนกไว้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านการศึกษาคือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา ซึ่งการศึกษามาจากคำว่า สิกขา หมายถึงการเรียนรู้ การพัฒนา เป้าหมายด้านการศึกษาเป็นการมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและรู้แจ้งอย่างแท้จริง โดยเฉพาะเรื่องไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักในการดำรงชีวิต อันได้แก่ สลสิกขา คือ การประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม การรักษากาย วาจาและใจให้เรียบร้อย การประกอบสัมมาชีพและเกื้อกูลประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์โลก จิตตสิกขา คือ การฝึกอบรมจิตใจ การพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไปปัญญาสิกขา คือ การศึกษาพิจารณาให้หาเหตุผลตามความเป็นจริง การรู้แจ้งเห็นจริงเป็นการศึกษาในระดับปัญญา เมื่อพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรื่องไตรสิกขาอย่างแท้จริงแล้ว จะทำให้วิถีการดำเนินชีวิตสามารถพัฒนาและเป็นไปอย่างสันติสุข

2. ด้านศาสนา คือ การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ศาสนพิธี พิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา รู้จักแบบแผน ระเบียบวิธีการปฏิบัติตนทางพระพุทธศาสนาและเพื่อสร้างศาสนทายาทให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา อันจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและความยั่งยืนทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป อีกทั้งเพื่อเกื้อต่อพุทธศาสนิกต่างศาสนาซึ่งสนใจในพระพุทธศาสนา สามารถเข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน เป็นการสร้างความสมานฉันท์และสร้างสันติธรรมร่วมกันในสังคม บ้านเมืองและประเทศชาติ

3. ด้านวัฒนธรรมคือ ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีนั้น มีความสำคัญคู่กับวิถีการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่อดีตและปัจจุบันซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดความเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรมของคนในสังคม เป้าหมายการเผยแพร่เชิงรุกด้านวัฒนธรรม เป็นไปเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมไทย เช่น คุณค่าของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ คุณค่าของวัตถุและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันอนุรักษ์และทำนุบำรุงให้อยู่คู่กับพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ โดยส่วนมากเป็นการเผยแพร่แบบเชิงรุกและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์แต่ละท่านนั้นแตกต่างกัน ยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกนั้น สามารถสงเคราะห์เข้าในการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์ ได้ 3 ด้าน คือ ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปนี้

1. ด้านการเผยแผ่ หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก โดยรุกเข้าไปสู่สังคม ชุมชน บ้านและโรงเรียน รวมทั้งสถานที่ต่างๆ ไม่เผยแผ่เพียงแต่อยู่ภายในวัดเท่านั้น นำหลักธรรมคำสอนออกไปเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนข้างนอกได้รับรู้และเข้าใจได้ทุกที่ทุกเวลา ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย ไร้พรมแดนเข้ามาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายและขยายไปได้ไกลทั่วโลก
2. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการบริหารให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ภายในวัด ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาสงเคราะห์จึงทำให้เข้าถึงประชาชนได้ทุกระดับ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติ
3. ด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง งานที่พระสงฆ์ต้องทำเพื่อประชาชนเป็นการบริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่สาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และหน่วยงานต่างๆ ช่วยเกื้อกูลสังคมและชุมชนและช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนน ขุดคลอง เป็นต้น

อภิปรายผล

สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต เป้าหมายคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตกาลนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอุทิศพระองค์เองเพื่องานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยพระวรกาย ประสงค์ให้หลักธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้นั้นแพร่กระจายไปทั่วสารทิศและให้ผู้อื่นได้ตรัสรู้ตามพระองค์ ซึ่งพระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์ใน 3 ลักษณะ ที่ปรากฏแก่ชาวโลกว่า พุทธจริยา ได้แก่ โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่ชาวโลก ญัตตถจริยา ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ และพุทธตถจริยา ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้า มีการบัญญัติสิกขาบท เป็นต้น อีกทั้งพระองค์ทรงมีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความอนุเคราะห์โลก เป็นไปเพื่อประสงค์ให้ไวเนยสัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากความทุกข์และเป้าหมายสูงสุดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้นคือ การเข้าถึงพระนิพพาน รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น มีทั้งรูปแบบเชิงรับและเชิงรุก คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเป็นประจำอยู่แล้ว ดังที่ชาวโลกเรียกว่า พุทธกิจ ซึ่งประกอบด้วย เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต เพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์, เวลาเย็น ทรงแสดงพระธรรมเทศนา โดยไม่เจาะจงว่าเป็นใคร, เวลาค่ำ ทรงประทานโอวาทแก่หมู่ภิกษุทั้งหลาย, เวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เหล่าเทวดาผู้มาเข้าเฝ้า, เวลาใกล้รุ่งหรือใกล้สว่าง ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยข่ายคือพระญาณ ซึ่งเป็นการตรวจดูสัตว์โลกผู้พอที่จะรับฟังธรรมและบรรลุธรรมตามอุปนิสัย

ของตน พระองค์ก็จะเสด็จออกไปโปรดบุคคลนั้นๆ ผู้เข้ามาสู่ข่ายคือพระญาณของพระองค์ ส่วนพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่เหล่าพระสาวกได้นำไปประพฤติ ปฏิบัติทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น โดยการตรัสหลักการ 3 ประการและวิธีการ 6 ประการ หรือที่เรียกว่า หลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งหลักการ 3 นั้น ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง, การทำกุศลให้ถึงพร้อม, การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และวิธีการ 6 ประการ คือ การไม่เข้าไปกล่าวร้ายผู้อื่นหรือศาสนาอื่น, การไม่ทำร้ายผู้อื่นด้วยวิธีการต่างๆ, ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เป็นการรักษาความประพฤติให้น่าเลื่อมใส, ความเป็นผู้รู้จักประมาณ, ความสันโดษด้วยที่นั้งนอนอันสงัด, ความเพียรในอธิจิต พัฒนาจิตใจอย่างเสมอ ซึ่งหลักการและวิธีการดังกล่าวมาเบื้องต้น เป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันนี้ แตกต่างจากเป้าหมายในอดีตมาก เนื่องจากยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โลกมีการพัฒนาและมีความทันสมัย ก้าวหน้าไปไกล สื่อเทคโนโลยีต่างๆ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนห่างจากไกลจากพระพุทธศาสนา ดังนั้นเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงเป็นไปเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติและประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น อีกทั้งเพื่อร่วมกันสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่กับพุทธศาสนิกชนและประเทศไทยตลอดไป รูปแบบในปัจจุบันรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปในรูปแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพราะถ้าทำการเผยแผ่แบบเชิงรับ จะทำให้หลักธรรมคำสอนนั้นแพร่ขยายออกไปได้ช้าและไม่ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเป็นแบบเชิงรุก เพื่อให้ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน รูปแบบการเผยแผ่ต้องมีการประยุกต์ระหว่างหลักธรรมคำสอนกับสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้พระพุทธศาสนิกชนเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น วิธีการเผยแผ่ในปัจจุบัน มีทั้งวิธีการเผยแผ่แบบการยกบุคคลเป็นที่ตั้งยกบุคคลเป็นใหญ่หรือบรรยายโดยอ้างอิงบุคคลเป็นตัวอย่าง ซึ่งเรียกวินิจฉัยว่า การเผยแผ่แบบบุคคลาธิษฐาน และวิธีการเผยแผ่แบบธรรมาธิษฐาน เป็นวิธีการเผยแผ่แบบแสดงเฉพาะธรรมล้วนๆ อธิบายหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นมาแสดงโดยไม่อิงบุคคล ซึ่งวิธีการเผยแผ่ดังที่กล่าวมานี้เป็นวิธีการเผยแผ่ที่เคยมีมาแล้วแต่ในอดีต แต่ยังสามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่กับสมัยปัจจุบันได้ โดยการประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทันต่อยุคสมัยปัจจุบัน และในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีดังนี้ คือ การเทศนาธรรม การปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์คือ นำสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีการเผยแผ่ดังกล่าวมานี้ล้วนเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันทั้งสิ้น

ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีทั้งเป้าหมายที่เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่โดยส่วนมากมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงหลักธรรมคำ

สอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและนำไปประพฤติ ปฏิบัติจนทำให้เกิดประโยชน์แก่ตน และแก่ผู้อื่นซึ่งกล่าวโดยภาพรวมแล้ว หวังเพื่อให้พุทธศาสนิกชนรับรู้และเข้าใจถึงประเด็น 3 ประเด็นคือ ประเด็นด้านการศึกษา ประเด็นด้านพระศาสนาและประเด็นด้านวัฒนธรรม หากพุทธศาสนิกชนรับรู้และตระหนักถึงคุณค่าของทั้ง 3 ประเด็นอย่างแจ่มแจ้งดีแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป รูปแบบและวิธีการในปัจจุบันเป็นไปในรูปแบบเชิงรุก เพราะทำให้การเผยแผ่พระพุทธานันได้ผลมากกว่าการเผยแผ่แบบเชิงรับ ดังนั้นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบเชิงรุก โดยการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันและให้ทันสมัยอยู่ทุกเมื่อ สำหรับวิธีการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกนั้น เป็นวิธีการเผยแผ่ที่นำมาประยุกต์ใช้แล้วได้ผลอย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกกว่า เป็นการเผยแผ่เชิงรุกอย่างแท้จริง ซึ่งมีปรากฏเด่นชัด 3 ด้าน คือ ด้านการเผยแผ่คือ การประกาศพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป ได้รับรู้ถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยทุกๆ วิธีการอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ด้านการศึกษาสงเคราะห์คือ การดำเนินงานอันเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ต่อหน่วยงาน และคณะบุคคลทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และด้านสาธารณสงเคราะห์คือ การดำเนินกิจการที่ให้การช่วยเหลือสังคมหรือชาวบ้านในรูปแบบวิธีต่างๆ ซึ่งถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน สร้างถนน สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือสังคมแล้ว ยังเป็นการสร้างความสามัคคี สร้างความผูกพันขึ้นระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ

1. สร้างเครือข่ายคือ ลักษณะการเชื่อมโยงหรือการดำเนินงานด้านการเผยแผ่ร่วมกันนักเผยแผ่ต้องสร้างเครือข่ายเพื่อขยายการทำงานร่วมกัน โดยการสร้างเครือข่ายสามารถทำได้ทั้งการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอก การสร้างเครือข่ายภายใน หมายถึงองค์กรศาสนาจำเป็นต้องสร้างทีมเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีศักยภาพและเข้มแข็ง ซึ่งงานด้านการเผยแผ่ไม่เกี่ยวข้องกับงานด้านการปกครอง นักเผยแผ่สามารถสร้างทีมขึ้นมาได้โดยไม่ต้องอาศัยอยู่ในที่เดียวกัน ต่างที่ ต่างวัด ก็สามารถทำงานด้านการเผยแผ่ สามารถสร้างทีมร่วมกันได้ ส่วนการสร้างเครือข่ายภายนอก หมายถึง การประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยการหาแนวร่วมจากองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อปรึกษาหรือกำหนดทิศทางการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเข้าสู่ประชาชนและสังคม เพื่อให้ทิศทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผลักดันให้การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการสร้างสันติสุขให้

เกิดแก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติ ดังนั้น ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนางานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์เกิดประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จต่อองค์กรพระพุทธศาสนา

2. ขยายพลัง ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย เมื่อมีเครือข่าย มีทีมพร้อมจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ต้องกระจายการเผยแผ่คือ ส่งทีมออกไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชน เพื่อขยายหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนผนวกกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการขยายการเผยแผ่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องอาศัยพลังร่วมเป็นตัวขับเคลื่อนคือ ต้องอาศัย บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า บวร เป็นตัวขับเคลื่อน ทำงานร่วมกัน โรงเรียนหรือสถาบันต่างๆ ซึ่งมีเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของพลังมีความสำคัญต่อการเผยแผ่อย่างยิ่ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมุ่งเป้าไปที่เด็กและเยาวชนเหล่านี้ เพราะเมื่อเด็กและเยาวชนเหล่านี้ร่วมตัวกันเข้าจะเกิดเป็นพลังกลุ่ม ซึ่งพลังกลุ่มของเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ขยายไปได้เร็ว อีกทั้งพลังของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานด้านพระพุทธศาสนาก็เป็นพลังในการขับเคลื่อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ความสำคัญเช่นเดียวกัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยพลังของหน่วยงานและองค์กรเหล่านี้ เพื่อขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาให้เป็นไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น บ้าน วัด โรงเรียน ต้องรวมพลังกันและขับเคลื่อนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แพร่ขยายไปได้ไกลและกว้างขวางมากที่สุด

3. ปลุกฝังศรัทธาคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ไม่สามารถทำได้โดยง่าย ผู้ที่จะรับฟังและยอมรับในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ นั้นต้องเริ่มต้นจากการมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ก่อน นักเผยแผ่ต้องสอนให้ประชาชนรู้และเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความจริง เป็นศาสนาที่มีเหตุและผล ไม่สอนให้เชื่ออย่างงมงาย ความเชื่อนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา พระพุทธศาสนาได้กล่าวเรื่องศรัทธาไว้ 4 ประการคือ กัมมสัทธา ความเชื่อว่าการนั้นมีจริง, วิปากสัทธา ความเชื่อว่าการแห่งกรรมนั้นมีจริง, กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่ามีสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน, ตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า ดังนั้นผู้เผยแผ่ต้องเปิดใจและปลุกฝังศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เพราะการที่คนเราจะกระทำความดีหรือจะรับฟังคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีศรัทธาเป็นเบื้องต้น หากขาดศรัทธาแล้ว การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเข้าสู่ประชาชนก็จะทำได้โดยยาก

4. นำพาหลุดพ้น หมายถึง การเผยแผ่ด้วยการรุกเข้าไปสู่จิตใจของประชาชน ทำให้ประชาชนทราบและเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งการเผยแผ่รูปแบบนี้มุ่งเน้นให้ประชาชนเกิดปัญญา นำพาประชาชนให้ประพฤติตามแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามหลักกวีปัสสนากรรมฐาน ซึ่งสามารถทำได้ทั้งภายในวัดและนอกวัด เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะทำให้เกิดการรับรู้เท่าทัน

เหตุการณ์ปัจจุบัน รู้แจ้งถึงความเป็นจริง เมื่อปฏิบัติอย่างจริงจังจะสามารถนำพาให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องพุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาจะมั่นคงและตั้งอยู่ได้นานนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนให้ได้รับรู้และเข้าใจ นำไปปฏิบัติ จนทำให้พุทธศาสนิกชนเลื่อมใส ศรัทธา ร่วมกันรักษาพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญ ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านศาสนทายาทคือ ปัจจุบันประชาชนให้ความสนใจในพระพุทธศาสนา น้อยลง เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความทันสมัยของโลกได้ก้าวหน้าไปไกล ทำให้ประชาชนติดอยู่กับวัตถุนิยมมากกว่าพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ไม่นาน ดังนั้นการสร้างศาสนทายาทหรือผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง หน้าที่ของความเป็นศาสนทายาทมีได้อยู่ที่พระภิกษุสามเณรฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่พุทธบริษัททั้ง 4 ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาก็มีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นศาสนทายาทเช่นกัน พุทธบริษัทจึงต้องมีความเข้มแข็ง มั่นคงและช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา ให้มีความสำคัญตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา ร่วมกันสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2. ด้านศาสนวัตถุ คือ ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา พุทธบริษัทต้องช่วยกันดูแลรักษา ทำนุบำรุงศาสนวัตถุ สิ่งปลูกสร้างที่ได้ทำการบูรณะหรือปลูกสร้างขึ้นใหม่ ต้องคงความเป็นอัตลักษณ์ คือ ความเป็นพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าการปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โบสถ์ วิหาร ศาลา ศาสนสถานต่างๆ เป็นไปในรูปแบบประยุกต์ เป็นการประยุกต์ระหว่างศิลปะแบบตะวันตกกับศิลปะแบบพุทธ อาจมองดูแล้วเป็นศิลปะร่วมสมัย สวยงามก็จริง แต่คุณค่าแห่งศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาค่อยๆ เสื่อมสลาย สูญหายไป เพราะถูกกลมกลืนด้วยศิลปะแบบตะวันตก ดังนั้น ศาสนวัตถุ ต้องคงความเป็นอัตลักษณ์ คงคุณค่าแห่งความเป็นพระพุทธศาสนา

3. ด้านวิชาการ องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรมีการกำหนดทิศทางการเผยแผ่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ต้องมีหลักสูตรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือพัฒนาบุคลากรนักเผยแผ่ พัฒนาหลักธรรมคำสอน พัฒนาสื่อการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันสมัยทันต่อโลกปัจจุบัน เพราะงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมีองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอีกมากมายที่ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น ดังนั้น องค์กรหรือหน่วยงานเหล่านี้ ต้องมีการวางแผนและร่วมมือกันอย่างจริงจังกับพระภิกษุหรือนักเผยแผ่ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

4. ด้านการประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกนี้ องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือ การประชาสัมพันธ์ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะเห็นว่ามีการประชาสัมพันธ์นั้นน้อยมากควรมีการประชาสัมพันธ์ต่อสื่อต่างๆ เช่น ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สถานีโทรทัศน์ สถานีวิทยุ และเอกสารต่างๆ เป็นต้น เพราะสื่อที่กล่าวมานี้สามารถสื่อสารถึงกันได้ทั่วโลก ดังนั้น ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ หากข่าวสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแพร่กระจายผ่านสื่อ ประชาชนได้รับรู้ถึงหลักธรรมคำสอนอยู่ทุกวันจะทำให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและน้อมนำหลักธรรมนั้นไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่นสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- พระราชวรมนี. (2527). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโคมทองประทีป.
สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2524). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.